

ÅPENT, INKLUDERENDE, TRANSPARENT OG PROFESJONELT

Etiske retningslinjer for museer i Norge

Forord

Behovet for å ha en levende samtale om etiske spørsmål har blitt mer aktuelt de senere årene, blant annet på grunn av økende diskusjoner om ytringsmangfold, ytringsfrihet og falske nyheter. Vi berører aktuelle tema som inkludering og makt, nye regler for forvaltning av genetiske ressurser, økt fokus på gavefinansiering og nye typer samarbeid. Museer har stor tillit i samfunnet, og den må møtes av institusjonene og profesjonelle aktører med høye etiske krav til alt faglig arbeid, også i lys av de nyere diskusjonene. ICOMs *Code of Ethics*, det etiske regelverket museer verden over har forpliktet seg å følge, ble sist revidert i 2004. Dagens nye diskusjoner utfordrer tolkningen og forståelsen av dette etiske regelverket. Samtidig pågår det et generasjonsskifte i museene. Mange nye museumsfolk kommer til, og flere av disse kommer fra andre bransjer eller deler av kulturlivet som ikke kjenner ICOMs etiske regelverk.

Ønsker om et etisk råd og mer oppdaterte og utvidede retningslinjer, er flere ganger meldt inn til Norsk ICOM og Norges museumsforbund. Dette dokumentet har blitt utarbeidet for å imøtekomme ønsket om oppdaterte retningslinjer, og for å stimulere til økt diskusjon av dagsaktuelle etiske utfordringer. Styrene i de to organisasjonene mener at det er viktig at hver enkelt institusjon har løpende diskusjoner om de etiske retningslinjene og hva de betyr i praksis for dem. Museene i Norge oppfordres i tillegg på det sterkeste til å utarbeide etiske retningslinjer for arbeidet ved egen institusjon. Å aktivere en grunnleggende etisk bevissthet blant alle ansatte i museene, og i deres styrende organer, er nødvendig for å opprettholde tilliten i samfunnet. Ansvaret ligger hos den enkelte institusjonen.

Før oppstart av prosjektet ble flere mulige måter å igangsette konkretiseringen av ICOMs *Code of Ethics* for museer i Norge diskutert. Resultatet ble å nedsette en arbeidsgruppe bestående av representanter for Norsk ICOM og Norges museumsforbund. Hele museums-Norge ble invitert til å komme med forslag til aktuelle tema som trengte å belyses og forslag til personer som kunne delta i en ekspertgruppe og bidra i utviklingen av de utvidede retningslinjene.

Mange gode forslag kom inn, og det ble etablert ti ekspertgrupper med tre deltagere i hver gruppe. Gruppene har arbeidet separat, og møttes til en felles samling høsten 2019. Mange har hatt dialog seg imellom, fordi flere problemstillinger berører og er i grenselandet mellom flere tema. Mange har også konsultert andre kompetansepersoner. Flere har pekt på behovet for en egen gruppe for formidling. Formidling anses som et så grunnleggende tema, at den i større eller mindre grad er implementert i alle gruppene. Våren 2020 ble et første utkast sendt på høring. Det kom mange innspill og kommentarer som har bidratt til å forbedre retningslinjene, i tillegg til diskusjonene av andre utkast høsten 2020 og den siste høringsrunden ved årsskiftet 2020/2021.

Målet er at de foreliggende konkretiserte retningslinjene skal kunne fungere frem til nye retningslinjer foreligger. Det pågår løpende diskusjoner om en ny museumsdefinisjon i ICOM, og arbeidet med revisjon av ICOMs *Code of Ethics* er startet opp. Når dette er avklart og vedtatt, vil det være naturlig å vurdere behov for endringer og nytteverdien museumsansatte i Norge opplever at de utvidede retningslinjene har hatt.

Atle Ove Martinussen

Norsk ICOM

Kathrin Pabst

Norsk ICOM

Liv Ramskjær

Norges museumsforbund

Innledning

Museene er forskjellige i sin egenart. Det krever ulik prioritering, tilnærming og tilpasning i den daglige driften. Museumsvirksomhet i Norge forholder seg til et mangfold av lovverk, internasjonale konvensjoner, standarder og politiske føringer. I tillegg kommer de etiske retningslinjene som er én viktig del av museenes kjernegrunnlag. *The International Council of Museums*, ICOM, fastsetter i sin *Code of Ethics* en minimumsstandard for faglig arbeid ved museer verden over, og dette er det mest grunnleggende dokumentet for etiske vurderinger i museene. Gjennom medlemskap i Norsk ICOM og Norges museumsforbund forplikter museumsinstitusjonene seg til å følge ICOMs Code of Ethics. Den gir retning til musealt arbeid, sammen med sentrale satsingsområder, erklæringer og resolusjoner sektoren har blitt enig om. Disse understøtter og utfyller gjeldende konvensjoner og nasjonale og internasjonale lovverk.

Retningslinjene som er presentert i det følgende, er en konkretisering av ICOMs *Code of Ethics*, tilpasset dagens behov for faglig arbeid ved museer i Norge. Den bygger på det internasjonale regelverket, men er enda mer presis i sine anbefalinger.

For å sikre at museene kan ta frie og profesjonelle valg i alle deler av arbeidet, er det avgjørende å forankre prinsippet om armlengdes avstand mellom organisasjonen, alle styrings- og finansieringsnivåer og overfor eksterne samarbeidspartnere.

ICOMs generalkonferanse 2019 vedtok resolusjonen On Sustainability and Implementing UNs Agenda 2030 for å møte FNs bærekraftsmål. Resolusjonen er et etisk imperativ som forplikter ICOMs medlemmer, både institusjonelle og individuelle, til å legge Agenda 2030 til grunn for sitt arbeid og å arbeide aktivt for en bærekraftig fremtid. ICOMs vedtak om bærekraft og implementering av Agenda 2030 blir dermed også premiss for alle medlemmer i Norsk ICOM og Norges museumsforbund, og for det museumsetiske regelverket som helhet. Alle museer oppfordres til å ha ICOM-resolusjonen om bærekraft i sitt planverk, og involvere hele virksomheten i utarbeiding og gjennomføring av miljø- og klimaprogram.

Av andre viktige grunnleggende prinsipper som bør nevnes innledningsvis, er kravet om økt egeninntjening og prinsippet om armlengdes avstand særlig sentrale. Krav fra politisk hold om økning av egeninntjening vil fortsette, og stadig flere opplever at prinsippet om armlengdes avstand er under press. Det øker behovet for å diskutere de etiske utfordringene dette gir, ikke minst for å vedlikeholde og styrke en velfundert praksis. Politiske ambisjoner om offentlig-privat samarbeid (OPS) og privat finansiering utfordrer museene og gjør etiske diskusjoner mer nødvendige.

Forvaltningen av museene i Norge har i stor grad vært preget av prinsippet om armlengdes avstand til politikere og eiere. Hvor viktig dette prinsippet er, blir tydelig når man ser presset som

museumsledere i andre europeiske land utsettes for. Nyere undersøkelser viser at også museumsledere i Norge opplever økende press og forsøk utenfra på å styre museet og dets valg av innhold. Dette betyr at etikk må settes på dagsorden hver gang museene får ny direktør, nye ansatte og styresammensetning endres. Museumssektoren rekrutterer i økende grad ledere fra andre sektorer. Det aktualiserer behovet for å holde dialogen om etikk levende i museene og deres styrende organer.

For å sikre at museene kan ta frie og profesjonelle valg i alle deler av arbeidet, er det avgjørende å forankre prinsippet om armlengdes avstand mellom organisasjonen, alle styrings- og finansieringsnivåer og overfor eksterne samarbeidspartnere.

Etiske vurderinger må tas ut fra rammebetingelsene i en konkret institusjon eller situasjon. Etiske retningslinjer må holdes levende; diskuteres, drøftes og veies opp mot alternative valg.

Norsk ICOM og Norges museumsforbund ønsker å presisere at hver enkelt museumsinstitusjon må informere om, implementere og kontinuerlig diskutere hvordan museet, dets styrende organer og ansatte skal forholde seg til de foreliggende etiske retningslinjene i sin daglige virksomhet. Ledelsen skal sørge for regelmessig opplæring av ansatte og styremedlemmer i bruken av retningslinjene og tilrettelegge for at retningslinjene kan implementeres i virksomheten. Alle museumsansatte har et selvstendig ansvar for å gjøre seg kjent med retningslinjene og følge med på om de blir overholdt i egen institusjon. Konsekvensene av de ulike handlingsvalgene må alltid vurderes. Det anbefales sterkt å nedfelle begrunnelsene for endelige valg skriftlig.

Etiske vurderinger må tas ut fra rammebetingelsene i en konkret institusjon eller situasjon. Etiske retningslinjer må holdes levende; diskuteres, drøftes og veies opp mot alternative valg.

I innspillsrunden, høringssvarene og arbeidet med de foreliggende retningslinjene i ekspertutvalgene har fire verdier blitt nevnt særlig ofte. Disse verdiene finner man direkte og indirekte i hele dette dokumentet, og de har derfor også blitt fremhevet i overskriften.

Åpenhet om handlingsvalg og avveiiinger underveis i arbeidsprosessene.

Transparens knyttet til interesser, arbeidsmåter og kildegrunlaget.

Inkludering av alle kjønn, ulike samfunnsgrupper og et mangfold av stemmer.

Profesjonalitet i utførelse av alle arbeidsoppgaver knyttet til museal virksomhet.

Kjerneverdier for museer i Norge

Museer verner om sin faglige uavhengighet. De søker alltid å tuft sin virksomhet på solide etiske vurderinger som ivaretar og styrker tilliten til museenes integritet i samfunnet for øvrig.

Museene er samfunnsinstitusjoner med ansvar for å forvalte kunnskap og samlinger av betydning for mennesker i fortiden, for oss som lever nå og for fremtidige generasjoner. Museene utøver betydelig definisjonsmakt på vegne av samfunnet og alle som er en del av det. Av den grunn er det viktig at museene, med sine styrer, ledere og ansatte, sørger for at tilliten til museene er bredt fundert.

Like viktig er det at museene forblir institusjoner med frihet fra andres styring og kontroll, i tråd med prinsippet om armlengdes avstand. Museene har medansvar for sikring av sin faglige autonomi og handlingsfrihet. De lar verken offentlige myndigheter, private interesser eller kommersielle hensyn svekke samfunnets tillit til egen integritet og faglige uavhengighet.

Museer virker i sin samtid og forholder seg til samfunnsmessige endringsprosesser og hvordan disse prosessene påvirker mennesket og menneskers samhandling med hverandre og med naturen rundt oss.

Forståelsen av museenes samfunnsrolle har endret seg fordi verden er i stadig endring. Migrasjon og globalisering øker samfunnets sosiale og kulturelle kompleksitet. Klimaendringer, tap av biologisk mangfold og pandemier har ført til utvidet forståelse for verdens sårbarhet. Ny kunnskap utfordrer tradisjonelle hierarkier, maktforhold og autoriteter. Samtidig gir internasjonale konvensjoner sterkere vern om menneskers rett til tilgang, representasjon og medvirkning. Museene formes av, og virker i sin samtid der endringene pågår.

De er ikke nøytrale, men har en posisjon som definerer, påvirker og bidrar til å legge premisser for vår forståelse og tolkning av historien og samtiden. Denne posisjonen er noe museene ikke kan unndra seg. Det innebærer at alle museer bør reflektere og stadig diskutere hvilke verdier og føringer de legger til grunn i sin utøvelse av samfunnsrollen. Det krever også at det bevisst arbeides med grupper som historisk har vært forsømt i museenes praksis, som kvinner, minoriteter, urfolk, LHBTQI og mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Museene stiller kritiske spørsmål til fortid og nåtid. De utfordrer etablerte sannheter og deler kunnskap som bidrar til å sette befolkningen generelt, og utsatte grupper spesielt, i stand til å delta i samfunnet.

Museer er kunnskapsinstitusjoner og virksomheten må være basert på en nyansert analyse av det samfunnet museet er en del av. Dette innebærer at museet også må innta en kritisk holdning til egen virksomhet og stiller spørsmål til sin egen rolle i samfunnet.

Som kunnskapsinstitusjoner er museene forpliktet til å stille aktuelle spørsmål og dele kunnskap og innsikter som kan gi korrektiver til samfunnsutviklingen og bidra til å øke forståelse for eget og andres liv. Å innta en reflekterende holdning til samfunnsutviklingen, kjempe for nyanserte fremstillinger og utfordre etablerte sannheter, innebærer en vilje til å gå inn i ukjente landskap, der vante konvensjoner og handlemåter kan, eller må, brytes.

Museene søker i sin virksomhet å speile samfunnets sosiale og kulturelle kompleksitet, å forstå samspillet mellom menneske og natur og å være tilgjengelige og relevante for alle.

Gjennom kunnskapsproduksjon, forvaltning og formidling skaper og vedlikeholder museene kulturell selvforståelse og opplevd tilhørighet til fellesskapet og forståelse for naturens mangfold. Museene har derfor et ansvar for å synliggjøre den sosiale, verdimessige og kulturelle kompleksiteten i samfunnet de er en del av.

Kontinuerlig vurdering og begrunnelse av representativiteten til kulturuttrykkene, kunnskapen og de menneskelige ressursene som utgjør museets organisasjon, forvaltning, forskning og formidling, er nødvendig. Det er viktig å anerkjenne og synliggjøre

de strukturelle årsakene til utenforskap, ekskludering og diskriminering.

Verden befinner seg i en alvorlig krise når det kommer til tap av arts- og genetisk mangfold, overbruk av naturressurser, forandring av landskap og økologiske systemer som er akselerert av klimaforandring. Museene bør dokumentere, formidle og beskytte naturens mangfold, og bidra til å øke kunnskap om tilstanden vi er i og muligheter for en mer bærekraftig framtid.

Museene stimulerer til meningsmangfold, deltagelse og medborgerskap.

I tråd med demokratiske prinsipper må museene søke å ivareta og stimulere til meningsmangfold, medborgerskap og selvstendig identitetsutvikling for den enkelte.

Museene har ansvar for å involvere nært berørte personer og grupper i betydningsfulle avgjørelser. Dette gjelder særlig arbeid med marginaliserte kulturuttrykk og grupper. Museene må likevel være tydelige og avklarte på hvor stor grad av innflytelse de deler med eksterne.

Museer fremmer nasjonale minoritetsgruppers kultur, språk og rettigheter.

Den norske staten har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Europarådets pakt for regions- og minoritetsspråk. I Norge har jøder, kvener/norskfinner, skogfinner, romanifolk/tatere og rom status som nasjonale minoriteter. Minoritetsgruppene har vært, og blir fortsatt, utsatt for diskriminering og utestengning.

Museene har en viktig rolle i å realisere forpliktelsene og respektere rettighetene i disse konvensjonene. Et særlig ansvar ligger i å ivareta nasjonale minoriteters rettigheter til kulturell representasjon og deltagelse i kulturforvaltning

Museer verner om urfolks kultur, språk og rettigheter.

ILO-konvensjon nr. 169 § 1 definerer urfolk som folk i selvstendige stater som nedstammer av et lands eller regions opprinnelige innbyggere og som har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner. I Norge fyller samene vilkårene i denne definisjonen, og rettighetene deres er nedfelt i Norges grunnlovs § 108 og FNs erklæring om urfolks rettigheter.

Samenes språk- og kulturarv er en viktig og naturlig del av landets kulturarv, og må derfor være sentralt i museumsarbeid i Norge. Samtidig krever den særskilt respekt og oppfølging etter mange tiår med forsømmelser. Det er naturlig at samisk språk og den samiske kultur- og naturforståelsen ligger til grunn for forskning, formidling og forvaltning av samisk kulturarv.

Det samiske samfunnet ønsker i stor grad selv å ta vare på og forvalte sin kulturarv på en god og framtidsrettet måte. Det skal derfor jobbes aktivt for tilbakeføringen av sentrale samiske kulturgjenstander, både nasjonalt og internasjonalt.

Rettighetene til urfolk i forbindelse med utnytting av genetiske ressurser innsamlet i deres lokalsamfunn ivaretas av Nagoya-protokollen til konvensjonen om biologisk mangfold.

Museer tar hensyn for å beskytte enkeltindivider og samfunnsgrupper som involveres i museets arbeid. Verken publikum, samarbeidspartnere eller ansatte skal risikere urimelig store belastninger.

Stadig flere museer ser verdien av medvirkningsmetoder som inkluderer individer og grupper i beslutninger og tiltak som angår dem direkte. Flere museer er også blitt viktige arenaer for deling av personlige erfaringer og fortellinger som bidrar til å belyse dypt kontroversielle og sensitive tema i samtiden.

Museenes handlingsfrihet og museumsprosjektene samfunnsmessige verdi skal alltid veie tungt, men må vurderes opp mot andre hensyn. Museene skal verne om enkeltpersoner, deres integritet og evne til selvbestemmelse. Informert samtykke er viktig. Museer skal beskytte og ivareta både publikum, informanter, egne ansatte og samarbeidspartnere mot skade og urimelige belastninger. Især gjelder dette barn og unge.

1. FORSKNING

Forsknings- og utviklingsarbeid er grunnleggende for alle arbeidsområder i museene. Forskning i museer følger samme standarder som andre forskningsinstitusjoner, og skal utføres i samsvar med etablert vitenskapelig, etisk og juridisk praksis.

- 1.** Museet må anerkjenne forskning som en kjerneoppgave og gi forskere rom for definert forskningstid. Styret skal vedta en forskningsplan der de etiske retningslinjene fremgår tydelig. Ansatte som har forskning i sin stillingsinstruks, skal få bruke sin forskerkompetanse. Forskeren skal sette seg inn i og bidra til å videreutvikle institusjonens forskningsetiske arbeid.
- 2.** Museet må ha nødvendig kompetanse for å administrere forskningen ved egen institusjon og sette seg inn i gjeldende avtaleverk for å bistå forskerne. Museer som er forskningsinstitusjoner etter forskningsetikkloven, skal ha redelighetsutvalg med kompetanse i etikk og juss. Andre museer bør vurdere lignende ordninger, gjerne i samarbeid med andre institusjoner.
- 3.** Museene skal sørge for grunnfinansiering av forsknings- og utviklingsaktivitet. Ekstern finansiering (offentlig eller privat) skal ikke styre metodevalg, resultater og konklusjoner i forskningen. Det må være rom for grunnforskning som er fri, kritisk og uavhengig.
- 4.** Utstillinger, formidling, innsamling og bevaring bør være basert på forskning. Forskeren skal krediteres i alle relevante sammenhenger. Museet skal bidra til at samlingene tilrettelegges for forskning. Offentlig tilgjengelig informasjon om

egne forskningsprosjekter, oversikt over vitenskapelige publikasjoner og annen forskningsformidling skal utformes av museet.

- 5.** Forskeren er forpliktet til å arbeide i samsvar med etablert vitenskapelig, etisk og juridisk praksis innenfor sitt fagfelt. Dette gjelder spesielt i henhold til vurderinger gjort i de nasjonale forskningsetiske komiteene. Forskere i museer må ha særlig oppmerksomhet rettet mot forhold knyttet til lagring av kildemateriale, lovgivning om personvern, samtykkeerklæringer og så videre.
- 6.** Forskerens lojalitet til museet må ikke gå på bekostning av kritisk blikk på egen praksis.
- 7.** Museumsforskningen, dvs. forskning i, på og om museer, skal inngå i en vitenskapelig produksjon som formidler ny innsikt til et bredt publikum. Forskeren er ansvarlig for å inngå i en kritisk faglig offentlighet, også om det medfører ny kunnskap som strider mot tidligere kunnskapspraksis ved institusjonen. Fagfellevurderingen skal være et viktig ledd i dette.
- 8.** Ved samarbeid med andre institusjoner om felles forskning skal det utarbeides avtaler som ivaretar museets egenart og integritet. Slike avtaler må også inneholde rettigheter til bruk av forskningsresultater og undertegnes av institusjonens leder.

2. SAMLINGSFORVALTNING OG SAMLINGSUTVIKLING

Museer skal sikre og bevare sine samlinger som en materiell eller immateriell kobling mellom fortid, nåtid og fremtid. Samlingene skal behandles som kulturelle, vitenskapelige og historiske samfunnsverdier. Museer er ansvarlig for å sørge for at samlingene er tilstrekkelig sikret og bevart i henhold til gjeldene standarder og strategier.

1. Museer skal drive en aktiv og bærekraftig samlingsutvikling. Dette gjelder materielle, immaterielle og levende samlinger.
2. Det må vises særlig aktsomhet ved vurdering av tilbud fra styremedlemmer, ansatte eller andre med nær tilknytning til museet. Dette gjelder både objekter til salg, donasjon eller som gave gitt av skattemessige årsaker.
3. Dersom et objekt eller en samling skal innlemmes i museets samling, bør eventuelle forventninger vedrørende forskning, forvaltning og formidling diskuteres og avklares skriftlig, i forkant av et eierskifte.
4. Nye inntak og lån med uavklart, ukjent eller ulovlig proveniens, bør avslås.
5. Museumssamlinger er fellesarv som ikke kan behandles som realiserbare verdier. Museet må være klar over at avhending av økonomiske årsaker kan skade museets omdømme. Ved en eventuell avhending gjennom salg, skal overskuddet brukes til samlingsutvikling og bevaring.
6. Museumssamlinger dokumenteres i samsvar med etablerte standarder som muliggjør forskning og formidling i et langt tidsperspektiv. Dokumentasjon omfatter forvaltning av all informasjon knyttet til materielle og immaterielle samlinger. Kunnskapen må vedlikeholdes og fornyes, slik at samlingene er relevante, både nå og i fremtiden.
7. Museet skal holde samlingene under nøye overvåking for å kunne avgjøre når et objekt trenger konservering eller restaurering og om det er behov for konserveringsekspertise. Alle konserveringstiltak skal dokumenteres og så langt som mulig være reversible.
8. Digitale samlinger skal gis samme bevaringsforhold og beskyttelse som materielle samlinger. Museet må undersøke og avdekke trusler i forhold til langtidsbevaring av digitale samlinger, og sikre lagringssystemene godt. Sensitiv informasjon forvaltes innenfor gjeldende og relevant lovgiving.

9. Museer må etterstrebe at samlingene kan fritt tilgjengeligjøres for forskning og formidling. Museer må til enhver tid balansere rollen som bevarer og tilgjengeliggjører av samlingene. All tilgjengeliggjøring må være i tråd med gjeldende personvern. Sensitive opplysninger og tilgjengeliggjøring av slik informasjon må alltid vurderes, selv når den er lovlig.

10. Museer som har menneskelige levninger eller DNA-ekstrakter fra slike i sine samlinger, skal ha etablerte retningslinjer som skisserer hvorfor og i hvilke tilfeller museet vil anskaffe, bevare, disponere og/eller repatriere menneskelige levninger. Museer må aktivt konsultere eksisterende kildesamfunn når de formidler, forvalter og forsker på menneskelige levninger.

11. Etisk og bærekraftig samlingsforvaltning forutsetter samarbeid om koordinering og prioritering av samlingsutviklingen for å oppnå rasjonell og ressursvarende bevaring.

3. IMMATERIELL KULTURARV

Den materielle og immaterielle kulturarven ved museene må sees i tett sammenheng. Vern handler ikke bare om fysisk bevaring, men om å bidra til å holde kunnskapen og kulturuttrykkene i live gjennom praktisering.

Immateriell kulturarv kan blant annet ta form som praksiser, fremstillinger, språk, kunnskap og ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander og kulturelle rom. Denne kulturarven er overført fra generasjon til generasjon og har betydning for dagens mennesker. Immateriell kulturarv kjennes også under begrepene tradisjon, handlingsbåren kunnskap, taus kunnskap eller kunnskap «i», til forskjell fra kunnskap «om».

1. Den immaterielle kulturarven forvaltes av sine utøvere, som selv definerer omfang og grensene for kulturarv. Museet er medforvalter av denne kulturarven, gjennom dialog, deltakelse og tilrettelegging.

2. Museet skal legge like stor vekt på ferdigheter og kunnskap knyttet til praksiser, som på produktet av disse praksisene. Videreføring av kunnskapen må skje i direkte samhandling mellom tradisjonsbærer og ny utøver.

3. Museet skal tilrettelegge for egne ansatte og deres samarbeid med eksterne aktører og fasilitere for dokumentasjon og utøvelse av immateriell kulturarv. Ved bruk av materialet i publisering og utstilling kreves samtykke fra utøveren.

4. Museets samlingsforvaltningsplan skal presisere hvordan museet skal samle inn, dokumentere og videreføre immateriell kulturarv. Det er museet selv som bestemmer hvilke samlinger av kulturelle uttrykk og praksiser det skal prioritere. Dette bør samordnes innenfor det nasjonale museumsnettverket for å sikre mangfold og representativitet samt unngå unødig overlapping

5. Museet har et ansvar overfor tradisjonsmangfoldet og skal ikke bidra til sementering av én versjon eller enkeltstående kulturuttrykk.

6. For museene kan tidsdypet bakenfor det levende uttrykket være like viktig som at uttrykket er levende i dag. Museet kan derfor fokusere på utdødde tradisjoner, og rekonstruksjon og revitalisering av disse.

7. Museene har et spesielt ansvar for den immaterielle kulturarven til urfolk, minoritetskulturer og marginale majoritetskulturer.

4. FOTO, LYD OG FILM

Foto, audio (lyd) og film er virkelighetsnære medier, som ofte har krevende grenseflater mot personvern og opphaverinteresser, både etisk og juridisk. De benyttes i museer for å dokumentere menneskelige handlinger, ytringer og fenomen, og kan ha en egenverdi som selvstendige kunstneriske verk. Samtidig har disse mediene spesielle dokumentasjonskvaliteter som gir stor informasjons- og bruksverdi.

1. Innsamling, dokumentasjon, tilgjengeliggjøring og formidling av foto, film og lyd involverer flere aktører og interessenter: opphaver, avbildet/dokumentert, giver/involverte, institusjon/arkivar og publikum (allmennhet og forskning). Aktørenes ulike roller og interesser må balanseres i tråd med gjeldende opphavsrettslige lovverk. Samtidig må museenes særlige ansvar for publikum og en informert offentlighet prioriteres, og åpenhet og tilgjengeliggjøring etterstrebes.

2. Gode etiske vurderinger knyttet til samlingsutvikling og bruk av foto, lyd og film krever faglig innsikt. De bør også forankres i museets ledelse, siden feilvurderinger kan påvirke museets omdømme.

3. Foto, lyd og film representerer viktig kildemateriale, og må brukes kritisk på lik linje med andre kilder. Slik kildekritikk forutsetter kunnskap om mediene og deres tekniske og samfunnsmessige historie.

4. Samtykkeerklæring må ligge til grunn for all samtidig innsamling av og opptak med foto, lyd og film. Personer og miljøer som blir dokumentert må involveres i arbeidet for selv å kunne påvirke hvordan de representeres. Ved inngåelse av avtale om bevaring og bruk av foto, lyd og film, må formålet og den potensielle

bruken av materialet være skriftlig konkretisert og godkjent av de involverte aktørene. Opphavsrettslige forhold må være avklart.

5. Materiale som kan oppfattes som kontroversielt, krenkende eller sensitivt krever særskilte etiske vurderinger. Museet må ha en strategi for å informere og gå i dialog med berørte og interesserte, samt håndtere eventuelle reaksjoner.

6. Informasjon om bearbeiding og kreditering må følge materialet, også når vernetid er utløpt.

7. Bearbeiding av originalmateriale som endrer det opprinnelige innholdet eller uttrykket, må være etterprøvbare, reversible og dokumenterte.

8. Råmaterialet representerer det autentiske utgangspunktet, og må bevares og dokumenteres, blant annet for fremtidige forskningsformål.

5. TILGJENGELIGGJØRING, BRUK, ARKIV OG DIGITALISERING

Museene forvalter de ulike samlingene og kunnskapsområdene på vegne av samfunnet. Alle skal ha tilgang til museets lokaler og tilbud, arkiv og samlinger, uavhengig av sosial og kulturell tilhørighet, geografi og funksjonsvariasjon.

1. Museene skal velge formidlingsmetoder og kommunikasjonsformer som er tilpasset ulike brukergrupper. Dette er viktig for å fremme de mange forskjellige former for læring og opplevelse de tilbyr. Lokaler og IKT-løsninger skal være universelt utformet.

2. Publikum skal ses som aktive deltagere i museets virksomhet. Museets innhold og aktiviteter skal være faglig baserte og profesjonelt utført. Museets ansatte er ansvarlig for å sikre museets faglige integritet, uavhengig av plattform og bruksmåter. Lederen har et særskilt ansvar. Dette gjelder også når brukergenerert innhold publiseres direkte på plattformer museet administrerer.

3. Museenes bruk og tolkninger av samlinger og arkiv skal være etterprøvbare og transparente. Det kreves spesiell varsomhet i tilfeller der bruk og tilgang er juridisk forsvarlig, men etisk betenkelig.

4. Etske vurderinger er særskilt viktig når museet arbeider med bruk av sensitivt materiale, utfordrende kulturarv og sårbar natur. Bruk av samlinger som oppleves som konfliktskapende eller smertefulle, må skje i dialog med representanter for interessegrupper og/eller kildesamfunn. Ved henvendelser om tilgang til slike samlinger, skal museene gi grundig forhåndsinformasjon om samlingens natur.

5. Ved publisering på nett skal man vurdere både risiko og muligheter ved bruk av sosiale medier, applikasjoner og andre former for digitale verktøy. Museet må utarbeide en strategi for digitale medier og verktøy, og må sørge for å gi ansatte og frivillige som arbeider med dette tilstrekkelig opplæring.

6. Digitale medier er et område i rask endring. Digitalisering av arkiv og samling må skje i et format som er tilgjengelig for publikum. Digitale tilbud må komme i tillegg til fysisk tilgang til tjenester og samlinger, ikke som en erstatning.

6. ULOVLIG HANDEL OG TILBAKEFØRING AV KULTURARV

Museer plikter å overholde intensjonene i internasjonale konvensjoner og avtaleverk, også der Norge ikke har ratifisert dem. «Tilbakeføring» blir her definert som å gjelde tilbakeføring av ulovlig innførte kulturgjenstander etter politibeslag, tollbeslag og lignende.

1. De 12 nasjonale vedtaksinstitusjonene som behandler utførselssøknader for kulturhistoriske og naturhistoriske gjenstander, kan midlertidig oppbevare gjenstander som faller inn under museets fagområde. Dette gjelder når de er beslaglagt eller levert inn for undersøkelser, og i påvente av saksavslutning eller retur. Vanligvis bør dette skje på oppfordring av relevant myndighetsinstitusjon (tolletaten, politiet, Kulturdepartementet mv.) Slike gjenstander må merkes spesielt og registreres separat fra museets ordinære samlinger.

2. Vedtaksinstitusjonene skal så langt som mulig utpeke kompetent(e) fagperson(er) som kan behandle søknader om utførsel, og sikre kompetanseoverføring og kontinuitet i saksbehandlingen.

3. Museer har plikt til å undersøke proveniens for gjenstander som tidligere har vært i bevegelse når det er mistanke om ulovlig utførsel eller omsetting. Spesiell aktsomhet må utvises for gjenstander med mulig opphav i krigs- og konfliktområder, eller som har særskilt betydning for opprinnelsessamfunn.

4. Et museums vurdering av gjenstander kan betraktes som et verdipapir som kan øke den kommersielle verdien på samlermarkedet. Museumsansatte skal aldri gi faglige opplysninger om gjenstander, eller annen assistanse, til innehavere, inkludert kunsthandlere, auksjonshus, samlere og privatpersoner, dersom det mistenkes ulovlig besittelse, handel, utførsel eller innførsel. Museer fastslår aldri ekthet for

kulturgjenstander med mindre det inngår som en del av museets faglige- og forskningsmessige virksomhet.

5. Kontakten med myndighetsinstitusjoner som departementer, direktorater, toll, politi eller ambassader i enkeltsaker skal formaliseres og være transparent. Museets rolle i saksforhold skal være definert og klargjort for involverte parter. Arkivansvar må avklares.

6. Ved mistanke om ulovlig handel, utførsel, innførsel eller eierskap har museumsansatte varslingsplikt til rette myndighet. Dette kan være tollvesen, Økokrim, miljøkrimenhet i politidistriktene, fylkene eller relevant vedtaksmuseum. Kulturdepartementet er regeleier på saksfeltet.

7. Alle museer har et selvstendig ansvar for å spre kunnskap til myndighetsinstitusjoner om kulturgjenstander og biologisk og geologisk materiale som er særlig utsatt for ulovlig handel. Kontaktpunktene mot kultur- og naturkrimfeltet er ofte via uformelle kanaler som e-poster, sosiale medier, nettsalg, eller publikumsspørsmål. Det kreves høy aktsomhet av museumsansatte og aktiv informasjonsutveksling for at henvendelser skal kunne besvares på en konsekvent måte.

8. Innsamling av biologisk materiale i utlandet skal skje i tråd med gjeldende lover og regler om handel, innsamling, eksport, import, transport av truede arter (CITES) og rettferdig deling av gevinster knyttet potensielle genetiske ressurser (Access and Benefit Sharing, ABS, Nagoya-protokollen).

7. STYRET, SPONSING OG SAMARBEIDSPARTNERE

Museet skal til enhver tid verne om sin faglige integritet i arbeidet med programmer, utstillinger og aktiviteter. Dette gjelder uavhengig av inntektskilde eller styringsmodell.

Prinsippet om faglig integritet og armlengdes avstand gjelder for alle typer samarbeid, uavhengig av om finanseringen er offentlig eller privat. Eierinteresser, økonomiske og politiske interesser må ikke gå på bekostning av museets uavhengighet og faglige integritet.

1. Gjennom vedtekter må styret og ledelsen sikre og ivareta museets uavhengighet og faglige integritet. Eiere, økonomiske bidragsyttere, offentlige eller private, kan ikke styre museets profil, kommunikasjon, strategier eller museumsfaglige prioriteringer og valg.

Det samme gjelder for særlige interessegrupper og kildesamfunn, som heller ikke kan styre eller påvirke museets faglige arbeid og aktiviteter.

2. Styrets lojalitet skal alltid være hos museet. Styremedlemmene og ledelsen må ikke ha posisjoner eller verv som kan komme i konflikt med museets interesser, eller som utfordrer og setter begrensinger for museets autonomi og ressurstilgang.

3. Arbeidet i styret og ledelsen skal være åpent og transparent, og museet skal ha rutiner for håndtering av habilitet og interessekonflikter.

4. Investeringer, innkjøp, gaver, lån og andre økonomiske disponeringer skal aldri styres av egeninteresser til styremedlemmer, ledelsen eller øvrige ansatte. Det må vises særskilt aktsomhet når styremedlemmer eller ledelsen har økonomiske bånd og relasjoner til givere eller andre eksterne samarbeidspartnere.

5. Museene skal ikke involvere seg i aktiviteter som kan svekke profesjonsfelleskapets etiske standarder, museenes autonomi eller museenes omdømme og tillit hos publikum og i samfunnet.

6. Ethvert samarbeid med eksterne bidragsyttere skal være åpent og transparent. Samarbeidet må avsluttes når forutsetningene for samarbeid brytes.

7. Privat finansiering skal ikke kunne legge føringer som påvirker museenes faglige vurderinger og integritet. Eksterne parter kan ikke kapitalisere på museenes arkiv, samlinger og utstillinger uten samtykke fra museene.

8. Museene skal jobbe for samarbeid med eksterne bidragsyttere som støtter opp under museenes faglige arbeid og samfunnsrolle. Museene bør sikre et mangfold av økonomiske støttespillere.

VEDLEGG – RELEVANTE LOV- OG REGELVERK

INNLEDNING/GRUNNLEGGENDE FELLES DOKUMENTER

- ICOMS Code of Ethics
- Agenda 2030
- ICOMS RESOLUSJON AGENDA 2030
- Urfolk (bl.a. : <https://indigenouspeoples-sdg.org/index.php/english/>)
- Europarådets Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter (ETS nr. 157), ratifisert av Norge 22/1 1999. :
- St.prp. nr. 80 (1997-98); Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter.
- St.meld. nr. 15 (2000-2001); Nasjonale minoriteter i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar.
- Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (Minoritetsspråkpakten). Vedtatt i 1992. Ratifisert i 1993. Trådte i kraft 1. mars 1998
- <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51> (likstilling og likeverd)
- Kvinnekonvensjonen
- UNESCO 2014: Gender equality: heritage and creativity. Paris: UNESCO
- Læreplanverket <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>
- The Global Strategy for Plant Conservation <https://www.bgci.org/our-work/policy-and-advocacy/the-global-strategy-for-plant-conservation/>
- Konvensjonen om biologisk mangfold <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/konvensjon-om-biologisk-mangfold>
- Nagoyaprotokollen til konvensjonen om biologisk mangfold <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2010-10-29-59>
- Naturmangfoldloven <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=naturmangfoldloven>
- Lov om kulturminner. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- Forskrift kulturminnelovens § 23: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-01-01-1>
- ICOMS etiske retningslinjer for naturhistoriske museer/ICOM code of ethics for natural history museums <https://icom.museum/en/ressource/icom-code-of-ethics-for-natural-history-museums/>
- Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold.
- Meld. St. 23 (2020-2021) Musea i samfunnet: tillit, ting og tid.
- Meld. St. 8 (2018-2019) Kulturens kraft. Kulturpolitikk for fremtida.
- Forråd av gener – muligheter og beredskap for framtidens landbruk. <https://www.regjeringen.no/contentassets/3f5ee035363b44b6b57fe0a2f676ad15/strategi-forrad-av-gener--muligheter-og-beredskap.pdf>
- Meld. St. 19 (2019-2020) - Miljøkriminalitet

FORSKNING

- ICOMs Code of Ethics (3.5 pluss pluss)
- Forskningsetikkloven: www.lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-04-28-23.
- www.samlingsnett.no.
- De forskningsetiske komiteer: www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer.

SAMLINGSFORVALTNING OG SAMLINGSUTVIKLING

- Dokument om avhending m.m.
- Blue Shield, Haag-konvensjonen, Krigens folkerett
- Andre konvensjoner i katastrofetilfeller
- Internasjonale retningslinjer og regelverk, bl. annet ICOM *Code of Ethics for Natural History Museums*
- De nasjonale forskningsetiske komiteene
(Veileder ved funn av menneskelige levninger, skjelettutvalget)
- FORRÅD AV GENER – MULIGHETER OG BEREDSKAP FOR FREMTIDAS LANDBRUK 2019

IMMATRIELL KULTURARV

- ICOMs museumsdefinisjon
- UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003
- St. prp. nr. 73 (2005–2006) Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven

FOTO, LYD OG FILM

- UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage
- Lov om opphavsrett til åndsverk (åndsverkloven)
- Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)
- IASA Code of Ethics (International Association of Sound and Audiovisual Archives)
- FIAF Code of Ethics (International Federation of Film Archives)

TILGJENGELIGGJØRING, BRUK, ARKIV OG DIGITALISERING

- <https://uu.difi.no/krav-og-regelverk>.
- [Samlingsnett.no](https://samlingsnett.no).
- <https://samlingsnett.no/gdpr-personvernregler>.
- <http://www.arkivarforeningen.no/verdenserklaeringen-om-arkiv-endelig-pa-norsk>;
<https://www.ica.org/en/ica-code-ethics>.

ULOVLIG HANDEL & TILBAKEFØRING AV KULTURARV

- UNESCO 1970-konvensjonen; UNIDROIT 1995-konvensjonen; Undervanns-konvensjonen
- Haag-konvensjonen 1954 og Krigens folkerett
- Forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander, inkl. oversikt over de nasjonale vedtaksinstitusjoner
- Kulturminneloven § 23. Utførselsforbud; § 23 a. Forbud mot innførsel av kulturgjenstander;
§ 23 b. Tilbakelevering av kulturgjenstander og erstatning
- Ethiske retningslinjer for norske universitetsmuseer (2000), 3.3 Sikring mot tilegnelse av ulovlig ervervet materiale
- NESH 2006: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsfag og humaniora, s. 25.
- Europarådet: European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (“Valettakonvensjonen”), sp. artikkel 10.
- Europarådet: European Convention on Offences relating to Cultural Property (“Nicosiakonvensjonen”), åpen for signering fra 2017.
- CITES-konvensjonen <https://cites.org/eng/disc/text.php>
- CITES-forskriften <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-06-15-889>
- MELDING.ST. 19 (2019-2020) - MILJØKRIMINALITET

STYRET, SPONSING OG SAMARBEIDSPARTNERE

- Statement on the Independence of Museums <https://icom.museum/en/news/statement-on-the-independence-of-museums/>.
- Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/den-europeiske-menneskerettighetskonvens/id88366/>.
- UNESCO: Recommendation Concerning the Protection and Promotion of Museums and Collection, Their Diversity and Their Role in Society. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246331>.
- National Coalition Against Censorship (NCAC) Museum Best Practises for Managing Controversy <https://ncac.org/resource/museum-best-practices-for-managing-controversy>.
- De nasjonale forskningsetiske komiteenes forskningsetiske retningslinjer <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/>.
- Pressens faglige utvalgs etiske retningslinjer <https://presse.no/pfu/etiske-regler/>.
- Museum Associations Guidelines <https://www.museumsassociation.org/policy/guidelines>.